

TÜSİAD

Perspektif 2025

*Dönüşüm ve
Gelecek için
Yol Haritası &
Öneriler*

TÜSİAD

Şubat 2025

Yeni Bir Döneme Başlarken Riskler ve Fırsatlar

2024'te Türkiye ekonomisinin öncelikli gündemi enflasyonla mücadele, makroekonomik istikrar ve dengelenmenin sağlanmasıydı. Para politikasında atılan adımlarla enflasyon düşüş eğilimine girse de bu düşüş istenilen hızda gerçekleşmedi. 2025'te dezenflasyon süreci devam edecek, ancak hedeflere ulaşmak için yalnızca para politikası yeterli değil. Bunu daha uyumlu bir mali politika ve yapısal reformlarla desteklemek gerekiyor.

Küresel ekonomide rekabetin temel belirleyicileri yeşil ve dijital dönüşüm. Yapay zekâ ve yeni teknolojilerin üretime entegrasyonu ile verimliliğin artırılması için küresel ölçekte yoğun bir rekabet yaşanıyor.

Küresel rekabet için strateji

Bir yandan ekonomik açıdan acil sorunları çözerken, diğer yandan teknolojiye ve nitelikli insan kaynağına yatırım yapmak, verimliliği artırmak ve yatırım ortamını cazip hale getirmek küresel rekabette geri kalmamak için kritik önem taşıyor.

2025'e girerken Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük risklerden biri, bölgesel jeopolitik gerilimler. Ayrıca, ABD'de yeni yönetimin göreve gelmesiyle gündeme gelebilecek gümrük vergileri, küresel ekonomi için ciddi bir risk olarak değerlendiriliyor.

Öte yandan, Türkiye'nin stratejik konumu, güçlü altyapı yatırımları ve gelişmiş özel sektörü, doğru politikalarla Avrupa Birliği (AB) gibi ortaklarla ekonomik entegrasyonun derinleştirilmesine olanak sağlayabilir. Küresel değer zincirlerindeki konumunu güçlendirebilirse, Türkiye, olası ticaret savaşlarından avantajlı çıkabilecek ülkeler arasında yer alabilir.

Güçlü Yarın İçin Bugünden Dönüşün!

Dönüşümde Öncelikler

Ekonomik, demokratik, sosyal, çevresel ve teknolojik açıdan dayanıklı, dönüşümlere hazır ve küresel rekabette öne çıkan bir ülke olabilmek için şu önceliklerin dikkate alınması kritik önem taşıyor:

- Hukuksal ve demokratik altyapının güçlendirilmesi
- Enflasyonla kararlı mücadele
- Etkili mali politikalar ve kayıt dışılık ile mücadele
- Gelir dağılımının iyileştirilmesi
- Doğrudan yatırımlara uygun ortamın sağlanması
- Küresel ilişkilerin ve bölgesel işbirliklerinin geliştirilmesi
- Eğitimde ve beceri kazandırmada kalite ve kapsayıcılığın sağlanması
- Kadınların ekonomideki ve karar alma mekanizmalarındaki rolünün artırılması
- Sanayide ileri teknoloji ile verimliliğin ve katma değer artırılması
- Dijital ekonomide güçlü konumlanma
- Karbonsuzlaşma/yeşil dönüşümün sağlanması

Küresel rakiplerimize kıyasla ilerleme kaydetmediğimiz sürece, kısa vadeli başarılarımızı kalıcı kazanımlara dönüştürmemiz mümkün olmayacak.

Bu nedenle, TÜSİAD olarak yapısal değişimlerin önemini ve aciliyetini her fırsatta vurgulamaktayız.

Bu kitapçık, 2025 yılı için iş dünyasının öncelikli gördüğü politika önerilerini içermektedir. Daha detaylı bilgi ve çalışmalar için www.tusiad.org/ adresini ziyaret edebilirsiniz.

Bölüm 1: Hukuk ve Demokrasi

Demokrasi Gelişirse Ekonomi Büyür, Türkiye Büyür!

Sorun

Hukukun üstünlüğü ve demokratik değerlerde yaşanan eksiklikler, toplumsal güveni ve ekonomik istikrarı zayıflatıyor. Hukuka güvenin azalması, yatırım ortamını olumsuz etkiliyor ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerine yönelik belirsizlikler yaratıyor.

Çözüm

Hukukun üstünlüğünü güçlendiren, adalete güveni artıran ve demokratik katılımı teşvik eden bir yönetim anlayışı, hem toplumsal barışı hem de ekonomik gelişimi destekleyecektir.

Yol Haritası ve Öneriler

- Hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı güvence altına alınmalı,
- İfade, basın ve internet özgürlükleri korunarak genişletilmeli,
- Seçim sistemi ve siyasi partiler yasaları çoğulculuğu desteklemeli,
- Adalet sistemi şeffaflaştırılarak güven artırılmalı,
- Merkezi ve yerel yönetimler arasında yetki dengesi sağlanmalı,
- İnsan hakları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi standartlarına uygun hale getirilerek güçlendirilmeli,
- Demokratik mekanizmalar geliştirilerek karar alma süreçleri daha katılımcı hale getirilmeli.

Demokrasi Gelişirse, Ekonomi Büyür!

Toplumsal ilerleme refahla, refah ise küresel ekonominin kurallarına uyumla mümkündür. Bu uyum, açık ve demokratik bir toplumsal yapıya dayanır. Böyle bir yapının oluşturulması, sivil toplum kuruluşlarından siyasi partilere, kurumlara ve bireylere kadar tüm kesimlerin ortak hedefi ve kültürü olmalıdır.

Bireyler ve kurumlar, kendi farklı ideallerini ancak her fikre açık, gelişime açık ve uzlaşma kültürüne sahip bir toplumda gerçekleştirebilir. Bu yapı, bugün çözümsüz görünen pek çok sorunun çözümünü de beraberinde getirir. Hem ekonomik ve toplumsal sorunların çözülmesi hem de yatırım ortamının iyileştirilmesi için daha gelişmiş ve katılımcı bir demokratik düzenin inşa edilmesi gerekmektedir.

Adalet, Katılım ve Özgürlükler ile Güven Ortamını Sağlamalı

Çoğulcu ve katılımcı bir kamu yönetimi için denge ve denetleme mekanizmalarının etkin çalışması büyük önem taşır. Demokratik kurumların güçlenmesi, kamu yönetiminin niteliğinin artması ve hesap verebilirliğin sağlanması, ekonomik ve sosyal istikrarın temel unsurlarındandır.

Kamu kurumlarının yüksek kaliteye sahip olduğu ülkeler, makroekonomik dengesizliklere karşı daha dayanıklı ve sürdürülebilir büyüme açısından daha avantajlıdır.

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

- Hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığının güvence altına alınması.
- Hukukun herkes için eşit uygulanmasıyla adalete güvenin tesis edilmesi.
- Hukuki ve idari süreçlerin bireyler ve kurumlar için öngörülebilir hale getirilmesi.
- İfade, basın ve internet özgürlükleri başta olmak üzere tüm temel hak ve özgürlüklerin güçlendirilmesi.
- İnsan haklarıyla ilgili kanunların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun ve bunun ötesindeki tüm yasakları ortadan kaldıran biçimde düzenlenmesi, gözaltı ve tutuklama tedbirlerine ilişkin mevzuat ve uygulamanın gözden geçirilerek bu tedbirlerin ölçülü bir şekilde uygulanması.
- Seçim sistemi ve siyasi partilere ilişkin mevzuatın çoğulculuğu en üst düzeyde destekleyecek şekilde düzenlenmesi.
- Merkezi ve yerel yönetim arası yetkilerde denge sağlanması; yerel sorunlara en etkin çözümlerin yerel düzeyde üretilebileceği anlayışının hayata geçirilmesi.

Şeffaf Kurallar, Öngörülebilir Gelecek!

Kamu politikaları ve mevzuat şeffaf, öngörülebilir ve kapsayıcı olmalı; düzenlemeler paydaşların katılımıyla hazırlanmalı, sık değişiklikler yerine uzun vadeli istikrar sağlanmalı. Etki analizleri zorunlu hale getirilmeli, karar alma süreçlerine STK'lar ve ilgili tüm kesimler dahil edilmeli, liyakate dayalı yönetim güçlendirilmelidir.

Düzenlemelerde Kalite, Öngörülebilirlik ve Şeffaflık Şart!

Kamu politikalarının temel hedefi, halkın refahını artırmak ve ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlamaktır. Bu nedenle, oluşturulacak politikaların kayırmacılıktan uzak, adil ve şeffaf olması, kamuoyu ile açık şekilde paylaşılması büyük önem taşır.

Ancak, mevcut durumda politika ve mevzuat oluşturma süreçlerinde, ilgili düzenlemelerin yaratacağı etkiler yeterince analiz edilmeden ve katılım mekanizmaları işletilmeden adımlar atılmaktadır. Düzenleyici etki analizi yasal çerçevede yer alsa da, uygulamada yeterli düzeyde hayata geçirilememektedir. Öngörülme sorunlar mevzuat yürürlüğe girdikten sonra ortaya çıkmakta, sık değişiklikler nedeniyle yasal istikrar sağlanamamaktadır.

Bu nedenle, politika oluşturma süreçlerinde ilgili tüm paydaşların katılımını içeren kurumsal mekanizmaların oluşturulması, kararların etkilerinin önceden ve sonrasında titizlikle değerlendirilmesi ve şeffaf, hesap verebilir bir yasalaşma sürecinin işletilmesi kritik önem taşımaktadır.

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

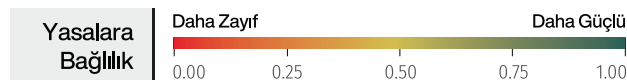
- Yasama faaliyetinin ve yasamanın denetim yollarının etkinleştirilmesi.
- Karar alma süreçlerine sivil toplum kuruluşlarının (STK), ilgili kesimlerin ve bireylerin demokratik katılımının güçlendirilmesi.
- Kamu kurumlarında politika yapma kapasitesinin artırılması ve liyakatin esas alınması.
- Düzenleyici mevzuatın öncelikle taslak metin olarak en geniş tanımıyla ilgili paydaşlar ile paylaşılması; taslakların verilen görüşler sonucunda objektif ve şeffaf kriterler doğrultusunda düzeltilmesi.
- Düzenleyici etki analizlerinin gerekli kurumsal kapasite oluşturularak yaygınlaştırılması ve mutlaka ilgili taslak mevzuat ile birlikte yayımlanması.
- Mevzuatın makul bir geçiş veya hazırlık döneminden sonra tam olarak uygulanmaya başlanması.

Düzenlemelerin Adil ve Etkin Uygulanışı

Ülke	Faktör Puanı*	Faktör Sıralaması
Almanya	0.84	7
Avustralya	0.81	11
Kanada	0.81	12
Japonya	0.80	15
Birleşik Krallık	0.78	18
Güney Kore	0.75	20
Fransa	0.74	21
ABD	0.72	22
İtalya	0.62	36
Endonezya	0.57	47
Güney Afrika	0.51	63
Arjantin	0.50	66
Brezilya	0.50	68
Çin	0.50	69
Hindistan	0.48	78
Rusya Federasyonu	0.47	86
Meksika	0.43	106
Türkiye	0.42	117

* Araştırma kapsamındaki G-20 ülkeleri

Kaynak: World Justice Project Rule of Law Index, 2024

Bölüm 2: Enflasyon

Enflasyonun İlacı Kararlı, Kalıcı, Topyekûn Mücadele

Sorun

Türkiye, uzun yıllardır enflasyonla mücadele ediyor. 2024'te enflasyon düşüşe geçse de hala yüksek seviyelerde.

Çözüm

Enflasyonun ilacı, kararlı ve topyekûn mücadeledir.

Yol Haritası ve Öneriler

- Enflasyonla mücadelede tüm kesimlerde (reel sektör, finans sektörü, kamu sektörü ve hanehalkı) toplumsal mutabakat sağlanmalı,
- Para politikasının doğru işleyişinden ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın bağımsızlığından ödün verilmemeli,
- Para politikasının yanında gelirler politikası ve maliye politikasını içeren uzun vadeli program ve rakamsal hedefler tasarlanmalı,
- Sektörlerde ihtiyaç olan mikro reformlar devreye alınmalı,
- Enflasyonla mücadele süreci ekonomik istikrarı pekiştirecek yapısal reformlarla desteklenmeli.

Enflasyonla Kararlı, Kalıcı, Topyekûn Mücadele

Türkiye’de enflasyon sorunu uzun yıllardır devam ediyor. 1990’larda %100’ü aşan yıllık enflasyon, 2000’li yılların başında yapılan makroekonomik reformlar, enflasyon hedeflemesi ve Merkez Bankası’nın özerkleşmesiyle birlikte ilk kez %10’un altına geriledi. Ocak 2011’de %5’in altına kadar düşen enflasyon, 2016 sonrasında uygulanan hatalı politikalar nedeniyle yeniden yükselişe geçti ve %80’i aştı.

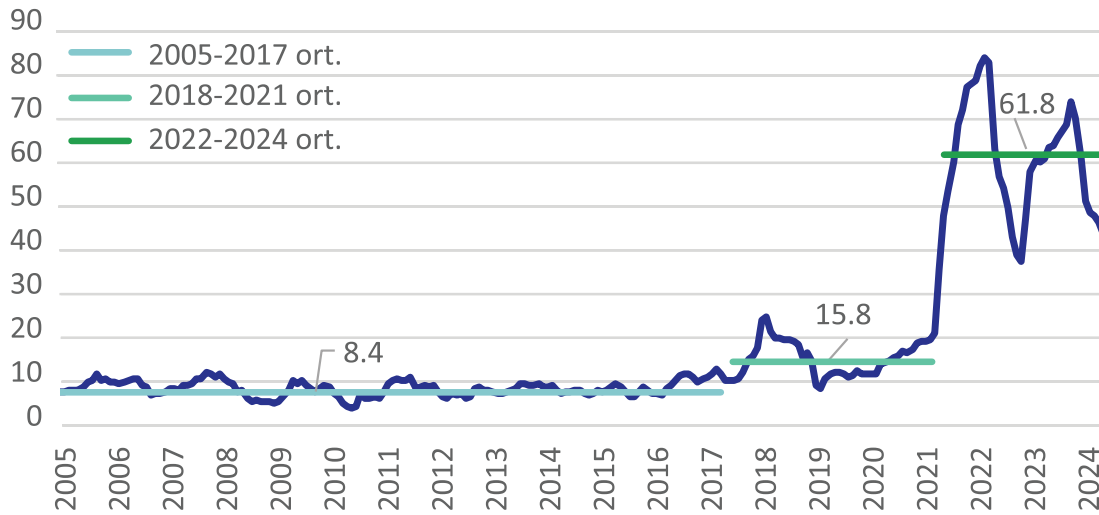
2023 Mayıs ayında ekonomi yönetimindeki değişikliklerle birlikte para politikasında doğru adımlar atılmaya başlandı ve enflasyonda düşüş gözlemlendi. Ancak, 2024 yılı sonunda enflasyon %45 seviyesinde kalarak, gelişmekte olan akran ülkelerin (yıllık ortalama %6) oldukça üzerinde seyretmeye devam ediyor.

Enflasyonla Yaşamak Kader Değil, Kararlılık Şart

Türkiye’nin geçmiş deneyimi, enflasyonla yaşamaya alışkın bir ekonomi olduğunu gösteriyor. Bu durum, enflasyonla mücadelede toplumsal mutabakat sağlanmasını zorlaştırıyor. Enflasyon yükseldiğinde, zamanında ve doğru müdahalelerin gecikmesi, ekonomik yükü daha da ağırlaştırıyor ve kalıcı hale getiriyor.

Enflasyonun uzun süre yüksek seyrettiği dönemlerde yalnızca para politikası ile çözüm üretmek mümkün değil. Gelirler politikası ve maliye politikasını da içeren, uzun vadeli ve bütüncül bir stratejik plana ihtiyaç duyuluyor.

2005 - 2024 Yılları Arasında Enflasyonun Seyri (TÜFE, yıllık, %)

Kaynak: TÜİK

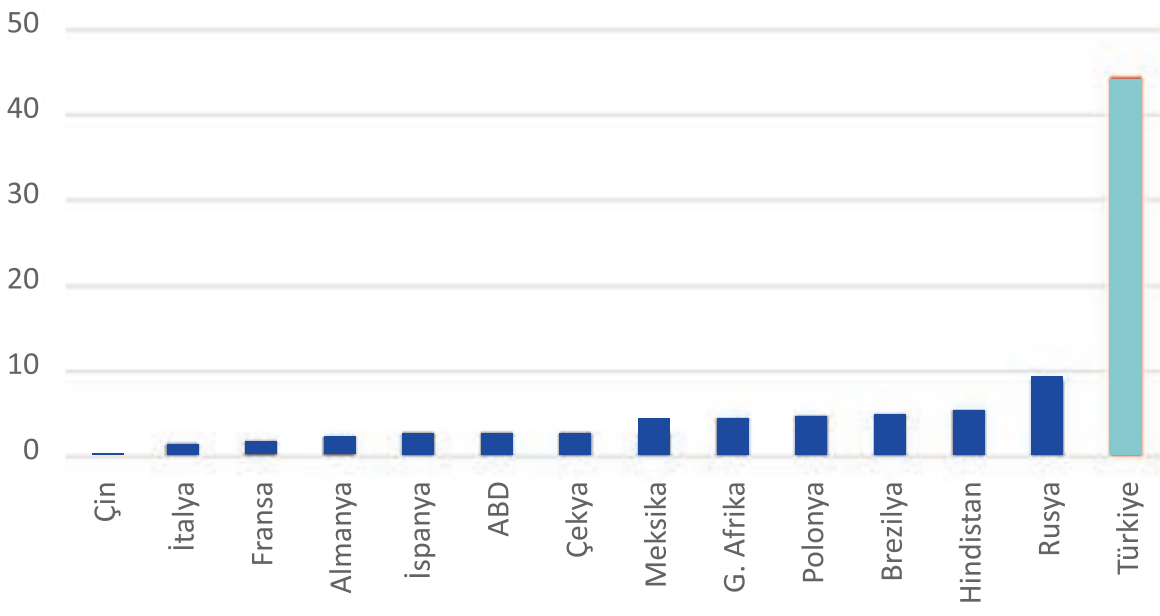
Hedefe Doğru Atılacak Adımlar

Enflasyonla mücadelede başarının anahtarı, reel sektör, finansal kesim, kamu ve hane halkının ortak bir mutabakata vararak sürece dahil olmasıdır. 2025 enflasyonla mücadelenin en kritik ve zorlu dönemlerinden biri olacak. Enflasyonu önce %30'a, ardından %20'nin altına çekmek gerekiyor. Ancak bunu yalnızca para politikasıyla başarmak mümkün değil.

Enflasyonda kalıcı ve sürdürülebilir bir düşüş sağlamak için daha kapsamlı bir program hayata geçirilmeli. Bu doğrultuda atılması gereken öncelikli adımlar:

- Enflasyonla mücadelede tüm kesimlerde (reel sektör, finans sektörü, kamu sektörü ve hanehalkı) toplumsal mutabakat sağlanması.
- Para politikasının doğru işleyişinden ve Merkez Bankası bağımsızlığından ödün verilmemesi.
- Para politikasının yanında, gelirler ve maliye politikasını dahil eden uzun vadeli program ve rakamsal hedefler tasarlanması.
- Sektörlerde ihtiyaç olan mikro reformların devreye alınması.
- Enflasyonla mücadele sürecinin ekonomik istikrarı pekiştirecek yapısal reformlarla desteklenmesi.

2024'te Türkiye ve Seçili Ülkelerde Enflasyon (yıllık, %)

Kaynak: The Economist Intelligence Unit

Bölüm 3: Mali Politikalar

Güçlü Ekonomi, Şeffaf Maliye, Kayıtlı Gelecek!

Sorun

Türkiye'de mali disiplinin zayıflaması ve kayıt dışı ekonominin büyümesi, enflasyonla mücadeleyi zorlaştırıyor. Kamu harcamalarının verimsiz kullanımı ve kayıt dışı istihdam, bütçe açıklarını artırıyor ve gelir adaletini bozuyor.

Çözüm

Etkili mali politikalar, bütçe disiplininin sağlanması ve kayıt dışılıkla kararlı mücadele, ekonomik istikrar ve sürdürülebilir büyüme için kritik adımlardır.

Yol Haritası ve Öneriler

- Kamu harcama reformu ile kaynaklar verimli alanlara yönlendirilmeli,
- Vergi tabanı genişletilmeli, kayıt dışılıkla mücadele edilmeli ve vergilendirilmeyen alanlara odaklanarak adil bir sistem oluşturulmalı,
- Şeffaf ve hesap verebilir mali yönetim anlayışıyla kamu harcamaları izlenebilir olmalı,
- Vergi reformları ile düşük gelir gruplarını koruyan adil bir yapı kurulmalı,
- Kayıtlı istihdam teşvik edilmeli.

Kayıt Dışılık ile Mücadele ve Etkili Mali Politikalar

Enflasyonla mücadelenin en önemli araçlarından biri mali politikalaradır. Son bir buçuk yılda mali politika, dezenflasyon sürecine yeterli desteği sağlayamadı. Bu durum, hedeflenen enflasyon oranlarına ulaşılmasını geciktirdi ve mücadelenin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini artırdı.

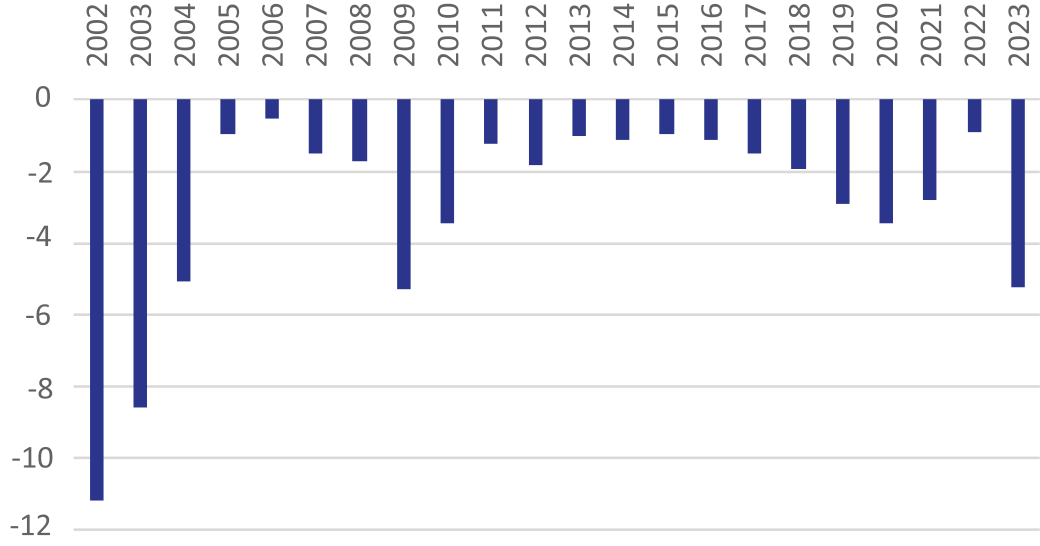
Önümüzdeki dönemde, daha sıkı bir bütçe disiplini sağlanmalı, kamu harcama kompozisyonu gözden geçirilerek tasarruf edilecek kalemler doğru seçilmeli ve kayıt dışı ekonomiyle etkin mücadele edilerek vergi tabanı genişletilmelidir.

Verimli Harcama, Güçlü Kamu Finansmanı

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

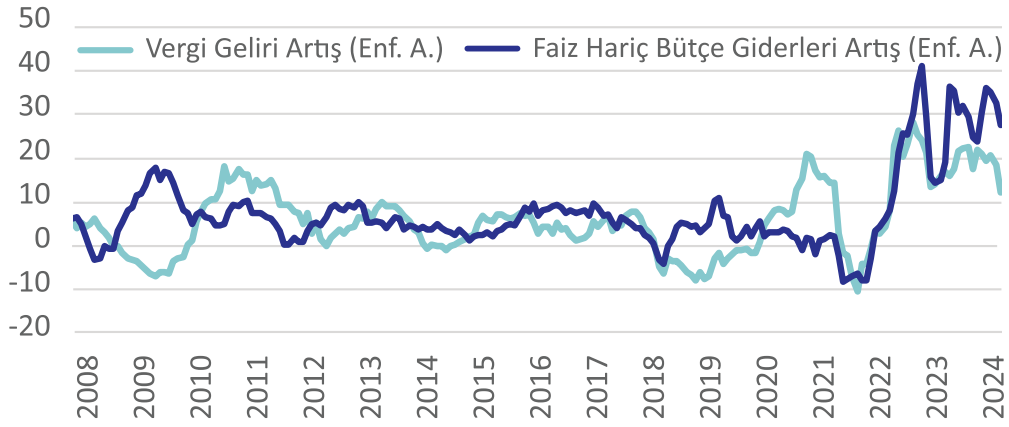
- Kamu harcama reformu yapılarak;
 - Ekonominin etkin işleyişine katkısı olmayan kamu harcama kalemlerinde ciddi tasarrufa gidilmesi,
 - Ekonominin etkin işleyişine destek verecek olan eğitim, teknoloji, üretimin yeniden yapılandırılması gibi alanlarda kamu kaynaklarının artırılması,
 - Sosyal devlet sorumluluğunun doğrudan, açık ve şeffaf uygulanan bir sosyal politika ile yerine getirilmesi.
- Kamu harcamalarının, büyümeyi hızlandırmak ve gelir adaletini sağlamak amaçları doğrultusunda kullanımının yerindeliğinin etki analizleri yapılarak değerlendirilmesi; gereksiz harcamaların önlenmesi ve harcamaların denetiminin de güçlendirilmesi.
- Kamu harcamalarının yerindeliğinin ve etkinliğinin kamuoyu tarafından takip ve değerlendirmesinin yapılabilmesi için veri paylaşımının iyileştirilmesi.
- Kamu iktisadi teşebbüslerinin etkin ve şeffaf yönetiminin sağlanması, koşullu gelir garantilerinin daha sistematik bir şekilde değerlendirilmesi ve Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) projelerinin gözetimi için mali yönetim reformlarının gerçekleştirilmesi.
- Vergi ödeyen mükellefler için vergi oranlarının artırılmasından veya bu mükelleflere ek vergiler yüklenmesinden ziyade vergilenmeyen alanlara yönelik vergilerin ihdas edilmesi ve kayıt dışılıkla güçlü ve etkili şekilde mücadele edilmesi.
- Kayıt dışı ekonomi ile mücadele için vergi adaletine zarar veren af uygulamalarından kesinlikle kaçınılması, vergi denetimlerinin ise öncelikle kayıt dışı alanlara odaklanması.
- Sosyal güvenlik dengeleri açısından da kritik önemde olan kayıtlı istihdamın teşvik edilmesi.

Bütçe Dengesi (% GSYH)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

Vergi Geliri ve Faiz Hariç Bütçe Giderleri Artışı (enflasyondan arındırılmış)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, TÜSİAD Hesaplamaları

Bölüm 4: Adil Paylaşım

Refahı Büyüt, Adil Bölüştür

Sorun

Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliği artıyor. En zengin ve en yoksul kesim arasındaki fark derinleşiyor. Yüksek enflasyon, kayıt dışı istihdam, bölgesel eşitsizlikler ve kadınların iş gücüne katılımının düşük olması gelir adaletsizliğini artırıyor.

Çözüm

Ekonomik ve sosyal politikaların, gelir adaletsizliğini azaltma odağında yeniden değerlendirilmesi gereklidir.

Yol Haritası ve Öneriler

- Kararlı bir mücadele ile enflasyon tek haneli seviyelere indirilmeli,
- Vergi reformları ile düşük gelir gruplarını koruyan adil bir yapı kurulmalı,
- Kayıt dışı istihdam önlenmeli, kayıtlılık teşvik edilmeli.
- Kadın istihdamını destekleyecek politikalar hayata geçirilmeli,
- Mesleki eğitim programları güçlendirilmeli, iş gücünün becerileri geleceğin mesleklerine uyumlu hale getirilmeli,
- Nitelikli eğitime erişimde fırsat eşitliği sağlanmalı,
- Bölgesel kalkınma planları etkin uygulanmalı, ekonomik dengesizlikler azaltılmalı.

Büyüme Yetmez, Paylaşım Şart!

Son 10 yılda Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliği belirgin şekilde arttı. Gini katsayısı verilerine göre Türkiye, OECD ülkeleri arasında en yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkelerden biri konumunda. TÜİK verileri de en zengin %10’luk kesimin gelirden aldığı payın, en yoksul %10’luk kesime kıyasla giderek arttığını gösteriyor.

Bu eşitsizliğin temel sebepleri arasında yüksek enflasyon, sektörel dengesizlikler, kayıt dışı istihdam, dolaylı vergilerin ağırlığı ve bölgesel kalkınma farkları yer alıyor. Kadınların iş gücüne katılımındaki yetersizlik de gelir adaletsizliğini derinleştiren faktörlerden biri olarak öne çıkıyor.

Bu durum birçok vatandaşımızın yoksulluk sınırında yaşamasına, kutuplaşmanın ve toplumsal huzursuzluğun artmasına, dengeli ve sürdürülebilir büyümenin sağlanamamasına, bireylerin üretkenliğinin azalmasına ve beyin göçü sebebiyle beşeri sermayenin düşmesine de sebep oluyor.

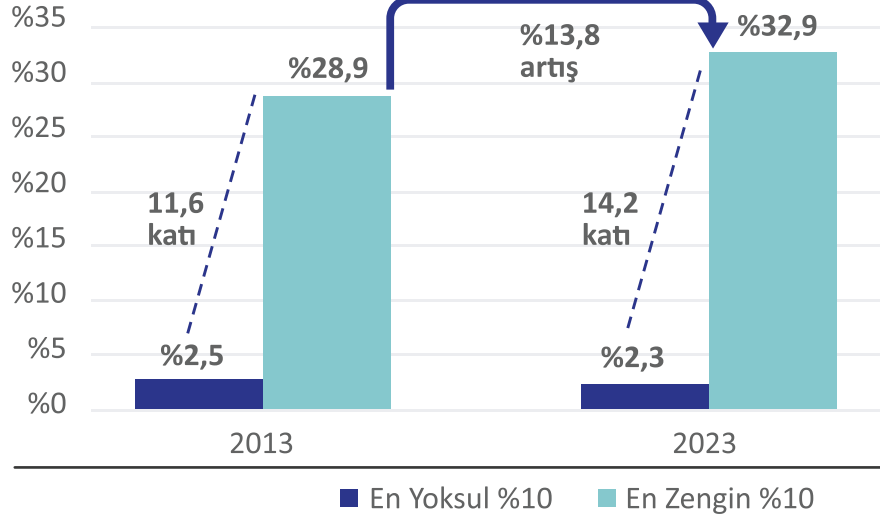
Beyin Göçü, Yoksulluk ve Kutuplaşma: Eşitsizliğin Maliyeti

Ekonomik büyümenin sürdürülebilir ve kapsayıcı olması için gelir dağılımındaki bu bozulmanın önüne geçilmesi gerekiyor.

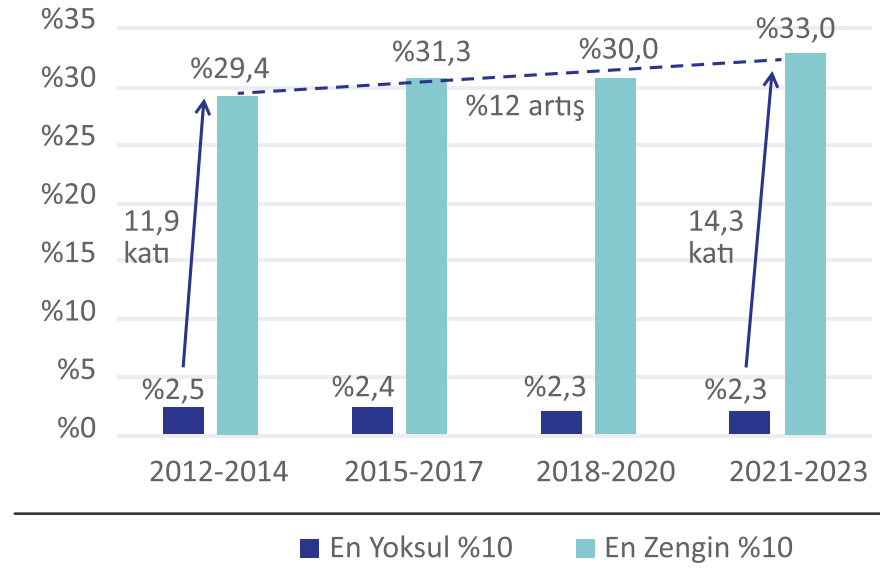
Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

- Kararlı bir mücadele ile enflasyonun tek haneli seviyelere indirilmesi.
- Vergi reformları ile düşük gelir gruplarını koruyan adil bir yapı kurulması, bu kapsamda örneğin KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının azaltılması.
- Kayıt dışı istihdamın engellenmesi, kayıtlılığın teşvik edilmesi.
- Kadınların iş gücüne katılımını teşvik eden politikalar izlenmesi ve katılım oranının gelişmiş ülkeler seviyesine çıkarılması.
- Teknolojik gelişmelere ve iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına uyumlu mesleki eğitim ve beceri kazandırma ile nitelikli iş gücü yaratılması.
- Nitelikli eğitime erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması.
- Bölgesel kalkınma planlarının daha etkin şekilde tasarlanması ve uygulanması.

Gelirden Alınan Pay

Gelirden Alınan Pay

Kaynak: TÜİK Gelir Dağılımı İstatistikleri

Bölüm 5:

Yatırım Ekosistemi

Güven Veren Türkiye, Büyüyen Yatırımlar

Sorun

Türkiye'ye doğrudan yatırım girişleri son yıllarda azalma eğiliminde. Küresel rekabette geri kalmamak için ekonomik istikrar, öngörülebilir ve yatırım dostu politikalar kritik öneme sahip.

Çözüm

Güçlü bir hukuk sistemi, şeffaf ekonomi yönetimi ve verimli teşvik mekanizmalarıyla Türkiye, uluslararası yatırımcılar için cazip hale gelmeli.

Yol Haritası ve Öneriler

- Hukukun üstünlüğü sağlanmalı, yatırımcı güveni artırılmalı,
- Şeffaf ve öngörülebilir kamu politikaları oluşturulmalı,
- Makroekonomik istikrar güçlendirilmeli, yatırım ortamı iyileştirilmeli,
- Yetenek açığını kapatacak eğitim reformları hayata geçirilmeli,
- Girişimcilik ekosistemi güçlendirilerek start-up yatırımları teşvik edilmeli,
- Yatırım teşvikleri, uzun vadeli kalkınma hedefleriyle uyumlu hale getirilmeli.

Daha Fazla Yatırım İçin Kararlı Adımlar Şart!

2005 yılından itibaren makroekonomik ve siyasi istikrarın artmasıyla doğrudan yatırımlarda yükseliş yaşandı. Ancak, sonraki on yılda bu ivme yavaşladı. 2007'nin ilk çeyreğinde 28,5 milyar ABD doları ile zirveye ulaşan doğrudan yatırımlar, ilerleyen yıllarda 10-20 milyar dolar bandında dalgalandı ve son dönemde 10 milyar doların altına düştü.

Özellikle 2018'den itibaren yabancıların gayrimenkul alımları, doğrudan yatırımların büyük bir kısmını oluşturdu. Pandemi ve sonrasında (2020-2023) Türkiye'ye akran sayılabilecek Güney Afrika, Macaristan, Endonezya ve Polonya gibi ülkeler daha fazla yatırım çekerken, Türkiye'ye gelen yatırım miktarı geriledi. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi'nin 2024-2028 yıllarını kapsayan Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Stratejisi kapsamında, Türkiye'nin küresel doğrudan yatırımlardan aldığı payın %0,9'dan %1,5'e çıkarılması hedefleniyor.

Özellikle teknoloji girişimlerine (start-up) yapılan yatırımlar, son yıllarda uluslararası doğrudan yatırımlar içinde önemli bir kategori haline geldi. Türkiye girişimcilik ekosistemi güçlü bir büyüme ve dinamizm gösterse de hâlâ potansiyelinin altında dış yatırım çekiyor.

Yatırımcılar için Uygun Ortamı Sağlamak Gerekli

Yatırımcılar, adil, şeffaf, sade, etki analizi yapılmış ve öngörülebilir bir mevzuat çerçevesi ile hukuk düzeni içinde hareket etmek ister. Yatırım güvenini sağlayan en kritik unsurlar ise ekonomik istikrar ve serbest piyasa koşullarıdır.

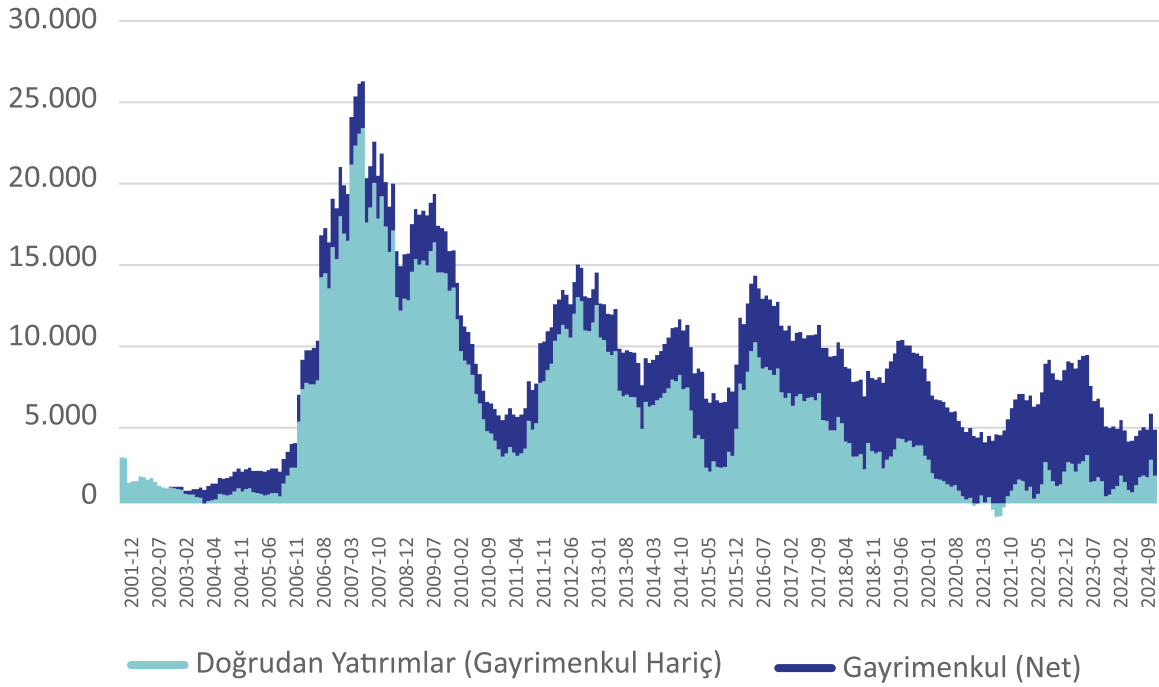
Türkiye'de Toplam Faktör Verimliliği, 1980'den günümüze rakip ülkelere kıyasla daha düşük bir hızda, yalnızca %33 arttı. Bu düşük verimlilik, yatırım yapma cazibesini azaltıyor.

Ayrıca, jeopolitik gelişmeler, küresel tedarik zincirlerindeki dönüşüm, değişen bölgesel dinamikler ile yeşil ve dijital dönüşüm eğilimleri yatırım ortamını doğrudan etkileyen diğer kritik faktörler arasında yer alıyor.

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

- Hukukun üstünlüğü ilkesinin hâkim kılınması.
- Kamu politikalarının oluşturulması ve mevzuat hazırlama sürecinde katılımçılık, şeffaflık ve öngörülebilirliğin sağlanması.
- Makroekonomik öngörülebilirlik ve güven ortamının tesis edilmesi.
- Yetenek açığının kapatılması.
- Verimlilik artışını sağlayacak adımlar atılması.
- Yatırım teşvik sisteminin kalkınma hedefleri ile uyumlu bir şekilde stratejik hedefler gözetilerek yeniden ele alınması ve teşviklerin etki analizinin yapılması.
- Girişimcilik ekosistemi mevzuat altyapısının gelişmiş ülkeler seviyesine çıkarılması ve yabancı yatırımcılarca tanınmasına yönelik daha yaygın faaliyetler düzenlenmesi.

Doğrudan Yatırımlar (Milyon ABD\$)

Kaynak: TCMB

Bölüm 6: Küresel Dönüşüm

Küresel Rekabette Güçlü Türkiye

Sorun

Küresel sistemde artan jeopolitik belirsizlikler, ticaret savaşları ve dijital dönüşüm rekabeti, Türkiye'nin uluslararası entegrasyonunu zorlaştırıyor. Hukukun üstünlüğü, demokratik reformlar ve ekonomik istikrar konularındaki eksiklikler yatırımcı güvenini zedeliyor. AB ile ilişkiler ilerleme çıpası olmaktan çıkmış durumda.

Çözüm

Türkiye, küresel düzende güçlü konumlanmak için demokratik reformları hızlandırmalı, hukuk sistemini öngörülebilir hale getirmeli, dijital ve yeşil dönüşümü benimsemeli, tam üyelik perspektifinde AB ile entegrasyonu derinleştirmeli ve stratejik ticaret ortaklıklarını genişletmelidir.

Yol Haritası ve Öneriler

- Hukukun üstünlüğünü ve insani kalkınmayı gözeterek siyasal, ekonomik, toplumsal politikalar bir bütün olarak hayata geçirilerek Türkiye'nin küresel sistemde etkinliği artırılmalı,
- Çok yönlü, kural ve ilke temelli, etkin bir dış politika ile uluslararası işbirlikleri güçlendirilmeli,
- AB ile alışveriş ilişkisinden çıkılarak kural bazlı ilişkiye dönülmeli, Gümrük Birliği yeşil ve dijital dönüşümü içerecek şekilde güncellenmeli,
- AB'nin serbest ticaret anlaşması (STA) yaptığı ülkelerle Türkiye'nin STA yapması süreci hızlandırılmalı,
- Küresel ve bölgesel işbirliklerini artırarak ticaret koridorlarında daha etkin rol oynanmalı.

Küresel İşbirliği ile Güven Veren Türkiye

Dünyanın Yeni Dengesi: Türkiye Nerede Duracak?

Küresel sistem, çoklu krizlerin yaşandığı bir dönemden geçiyor. Bu durum popülizm, korumacılık ve ekonomik gerilimler gibi sonuçlar doğuruyor. Jeopolitik tansiyon artarken, siyasal gerilimler kültürel kimlik çatışmaları üzerinden kendini gösteriyor. “Eskinin öldüğü ama yeninin doğmadığı” bu süreç, öngörülemezliği ve belirsizliği artırıyor.

Dünya, melez bir sistem içinde ilerliyor. ABD liderliğindeki Batı ile Çin-Rusya eksenindeki jeopolitik rekabet küresel düzeni yeniden şekillendiriyor. Ancak, bu iki blok dışında yer alan Küresel Güney ülkeleri, stratejik özerklik arayışına girerek çok yönlü ittifaklar kurma çabalarını sürdürüyor. İki ana kutbun belirleyici olduğu bu sistemde, farklı aktörler de denge unsuru haline geliyor.

Bu dönüşüm sürecinde Türkiye'nin rolü büyük önem taşıyor. Küresel sistemin değişiminin adil, çatışmasız ve hukukun üstünlüğüne dayalı şekilde gerçekleşmesi için proaktif bir yaklaşım sergilenmesi gerekiyor. Aynı zamanda, demokratik değerler temelinde hareket ederek Türkiye'nin uluslararası sistemdeki yerini güçlendirmesi kritik bir gereklilik olarak öne çıkıyor.

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

- Türkiye'nin hukukun üstünlüğünü ve insani kalkınmayı gözeterek siyasi, ekonomik, toplumsal politikaları bir bütün olarak hayata geçirmesi.
- Bu adımların Türkiye'nin öncelikle kendi vatandaşları için daha iyi işleyen bir demokrasi, hukuk sistemi ve refah sağlayacağını dikkate alınması.
- Çağdaş uygarlık hedefi doğrultusunda AB ile tam üyelik perspektifinde entegrasyon sürecinin yeniden bir ilerleme çapısı haline getirilmesi.
- Farklı coğrafyalardaki ülkeler ile kural ve ilke temelli, çok yönlü ilişki geliştiren bir dış politika izlenmesi.

Tam üyelik perspektifinde AB-Türkiye entegrasyonunun derinleştirilmesi zamanı!

Jeopolitik ve jeoekonomik gelişmeler doğrultusunda AB genişleme politikası yeniden canlandı. Öte yandan AB, küresel sistemin değişen dinamiklerine paralel olarak, zaman zaman kendi kuruluş ilkelerine aykırı bir şekilde al-ver ilişkisine dayalı bir model de benimseyebiliyor. Ancak, Avrupa Birliği hâlâ küresel ekonomide ve siyasette kilit bir aktör olmayı sürdürüyor. Küresel rekabette zorlanan AB, bu konumunu güçlendirmek için sanayi, ticaret, döngüsel ekonomi ve ekonomik güvenlik alanlarında yeniden yapılanmayı hedefliyor. Avrupa iş dünyasını temsil eden BUSINESSEUROPE da Avrupa'nın rekabet gücünü artırmaya yönelik politika değişikliklerini destekliyor. Türkiye ile Gümrük Birliği'nin güncellenmesini AB'nin rekabetçilik hedeflerine katkı sağlayacak unsurlar arasında konumlandırıyor. Jeopolitik gelişmeler eşzamanlı olarak yeni Avrupa güvenlik mimarisi ve savunma birliği iradesini pekiştiriyor.

Bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin AB ile olan ekonomik ortaklığını daha geniş bir jeostratejik çerçevede ele almasının tam zamanı. AB ile derinleşen entegrasyon, Türkiye'nin küresel düzeyde hem ekonomik hem de siyasi açıdan daha güçlü bir konuma gelmesine katkı sağlayacaktır.

Daha Müreffeh Bir Gelecek İçin Türkiye-AB Ortak Yol Haritası

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

- AB ile tam üyelik perspektifiyle entegrasyon odaklı iş birliği sürecinin işletilmesi; göç başta olmak üzere kısa vadeci ilişki modelinden uzaklaşılması.
- 1995 tarihli Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin; yeşil ve dijital dönüşümü içerecek şekilde, hizmetler, tarım, kamu alımları, anlaşmazlıkların çözümü mekanizmalarını kapsayarak güncellenmesi.
- “AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı”ımızın güncellenmesi ve bu süreçte iş dünyası ile yakın çalışılmaya devam edilmesi.
- AB ve AB üyesi ülkeler ile Türkiye'nin kamu otoriteleri ve STK'ları arasında yeşil ve dijital dönüşüm, enerji, ulaştırma, teknoloji ve yenilikçilik, stratejik değer zincirleri gibi kilit alanlarda düzenli diyalog mekanizmalarının etkili şekilde işletilmesi.
- AB-Türkiye arasında en üst düzey karar alma organı olan ve son toplantısı 2014'te gerçekleşen “Ortaklık Konseyi”nin yeniden işler hale getirilmesi. Başlatılmış olan Ticaret ve Ekonomi Üst Düzey Diyalog mekanizmalarının etkin şekilde devam etmesinin yanı sıra Enerji ve Ulaştırma alanlarında diyalog mekanizmalarının yeniden başlatılması.
- Bu bütüncül entegrasyon çerçevesi kapsamında yeni Avrupa güvenlik mimarisinin de Türkiye'yi içeren bir Avrupa vizyonu ile tasarlanması.
- Ülkemizin hukuk devleti, demokrasi, yeşil ve dijital dönüşüm gibi alanlarda AB reform gündemini yeniden işler hale getirmesi.

Stratejik Bir Merkez

Ticaret Koridorlarında

Türkiye

Küresel Tedarik Zincirlerine Entegrasyon

Türkiye'nin Küresel Tedarik Zincirlerine (KTZ) entegrasyonunu güçlendirmesi ve ticaret koridorlarında daha etkin bir rol üstlenmesi kritik önem taşıyor. Bölge ülkeleriyle bağlantıları artırarak ticaretteki konumumuzu iyileştirmek öncelikler arasında.

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

- Ticaret ve yatırım ortaklıklarının çeşitlendirilmesi, AB'nin serbest ticaret anlaşması (STA) yaptığı ülkelerle Türkiye'nin STA yapması sürecinin hızlandırılması ve üçüncü ülke pazarlarına erişimin kolaylaştırılması (Körfez İşbirliği Konseyi ile STA müzakereleri, Japonya ile devam eden EOA-Ekonomik Ortaklık Anlaşması sürecinin hızlandırılması vb).
- Ticaret açığımızın yüksek olduğu ülkelerle (özellikle Rusya, Çin ve diğer Asya Pasifik ülkeleri) daha dengeli ticari ilişkiler geliştirilmesi için ürün bazlı çalışmalar yapılması, ihracatı geliştirme programları uygulanması.
- Küresel rekabette stratejik öneme sahip olan net sıfır ve ileri teknolojiler, dijital ticaret, kritik hammaddeler gibi alanlarda bölgesel ve küresel değer zincirlerindeki payımızın artırılması. Bu amaçla gerekli mevzuatın ve ekosistemin gelişimini desteklemek üzere strateji ve yol haritalarının belirlenmesi; küresel ticari ortaklıklarımız ve serbest ticaret anlaşmalarımızda bölgesel ve küresel değer zincirlerindeki payımızın artırılması hedefinin belirleyici olması.
- Türkiye'nin Orta Koridor Girişimi kapsamında;
 - Koridorun işlerliğini artırmak için fiziki altyapının geliştirilmesi ve yasal altyapıların uyumlaştırılması.
 - Süreçlerin dijitalleştirilmesi için uluslararası alanda iş birliği içinde ortak bir yaklaşım geliştirilmesi.
 - 2024'te kurulan Orta Koridor Koordinasyon Platformu'nda Türkiye'nin de üye olarak yer alması için girişimlerde bulunulması.

- AB'nin Küresel Geçit Girişimi kapsamında;
 - Türkiye'de ilgili bakanlıklar, iş dünyası kuruluşları, sektör dernekleri arasında koordinasyonun güçlendirilmesi, özel sektörün de katılımıyla istişare mekanizmaları oluşturulması.
 - Öncelikli sektörler ve belirlenen standartlar ile uyumlu projelerin kamu-özel sektör iş birliğinde geliştirilerek daha aktif bir rol alınması.
- Irak Kalkınma Yolu Projesi kapsamında;
 - Projenin Türkiye ile entegre bir şekilde hayata geçmesi için hem diplomatik anlamda hem de bu proje özelinde iki ülke iş dünyalarının bir araya getirilmesi.
- Dış ticaret ve gümrük süreçlerinin kolaylaştırılması.
- Dengeli bir piyasa oluşturmak için Piyasa Gözetim ve Denetim sisteminin tam anlamıyla tesis edilmesi.
- Dijitalleşen küresel ticarete Türkiye'nin uyumlanma stratejilerinin geliştirilmesi, kamunun ticarete ilişkin faaliyetlerinde tüm kamu birimlerinin dijital entegrasyonunun sağlanması.

Türkiye'nin BRICS ve AB ile ticaret hacmi (2013 ve 2023, milyar ABD\$)

	2023	2013
Güney Afrika	1,98	2,13
Brezilya	4,92	2,47
Hindistan	9,5	7,32
Çin	48,4	29,1
Rusya	56,5	33,3
BRICS toplam	121,3	74,32
AB	210,3	148,5

Kaynak: Doç. Dr. Mustafa Kutlay, City University of London

Bölüm 7:

Nitelikli Eğitim

Üreten Bir Türkiye Ancak Nitelikli Eğitimle Mümkün

Sorun

Eğitime erişim artsa da eğitimde kalite ve beceri kazandırma yetersiz. Türkiye, öğrenci başına harcamada OECD ülkelerinin gerisinde kalıyor.

Çözüm

Eğitim sisteminin bilim, inovasyon ve beceri odaklı hale getirilmesi, eğitim her kademesinde kalitenin ve kapsayıcılığın artırılması gerekiyor.

Yol Haritası ve Öneriler

- Eğitim bütçesi artırılmalı ve kaynaklar eğitimin kalitesine, fırsat eşitliğine ve öğretmenlerin gelişimi ve güçlendirilmesine odaklanmalı,
- Okul öncesi eğitim ücretsiz ve zorunlu olmalı,
- Eğitim müfredatı eleştirel düşünme, bilim ve yaratıcılığı esas almalı,
- Mesleki ve teknik eğitim, iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına ve geleceğin mesleklerine uyumlu hale getirilmeli, mevcut iş gücüne yeşil-dijital dönüşüme uygun beceriler kazandırılmalı,
- Üniversitelerde araştırma kapasitesi güçlendirilmeli; yükseköğretimde kalite, özerklik ve hesapverebilirlik artırılmalı,
- Sistemin dışında kalan gençlerin eğitime ve istihdama kazandırılması sağlanmalı.

Yaratıcı ve Eleştirel Düşünen Nesiller için Eğitimde Dönüşüm!

Eğitim, bireylerin kendi potansiyelini gerçekleştirmesi kadar, ülkenin kalkınma hedeflerine ulaşması ve bilgiye dayalı rekabetçi bir ekonomi oluşturulması için kritik bir role sahiptir. Son yıllarda okullaşma oranları önemli ölçüde yükselmiş ve OECD ülkeleri seviyesine ulaşmıştır. Cinsiyet eşitliği konusunda da ilerleme sağlanmış olsa da, okul öncesi eğitimin hâlâ zorunlu olmaması ve öğrenci başına yapılan harcamanın düşük kalması, eğitimde kalite sorunlarını beraberinde getiriyor.

Uluslararası ölçekte rekabet edebilmek için eğitim sisteminin niteliğini artırmak gerekiyor. PISA ve TIMMS araştırmalarında elde edilen sınırlı ilerlemeler, sistemin öğrencilere eleştirel düşünme ve inovatif beceriler kazandırma konusunda yetersiz kaldığını gösteriyor. Ayrıca, mesleki eğitimin iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına daha iyi uyum sağlaması, geleceğin mesleklerine yönelik becerilerin kazandırılması açısından büyük önem taşıyor.

Bilim, İnovasyon ve Eleştirel Düşünce Temelli Bir Eğitim Şart

Bilimsel araştırmalar, üretimde verimliliği artıran en önemli unsurlardan biri olan teknoloji ve inovasyonun temel taşıdır. Türkiye’de üniversite sayısı ve kontenjanlar artsa da, eğitimin kalitesi ve iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu becerilerin kazandırılması konusunda eksiklikler devam ediyor.

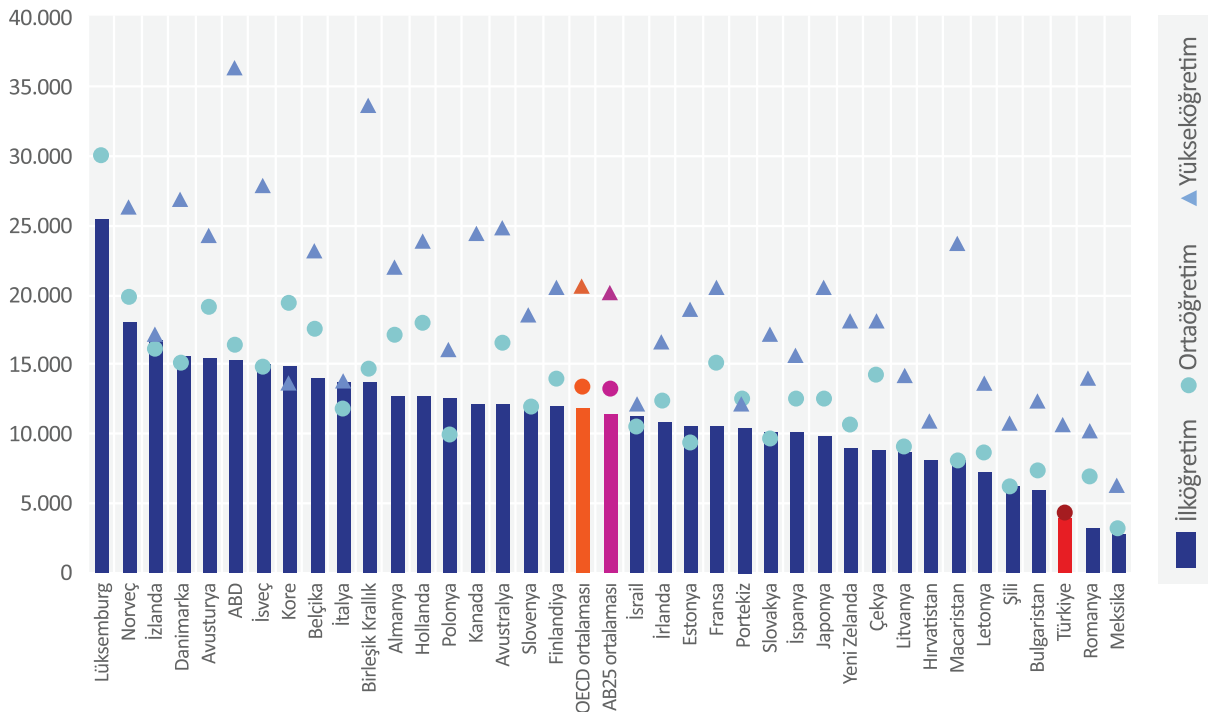
Akademik çalışmalar ile teknolojik gelişmelerin birbirini beslemesi ve bilimsel araştırmaların inovasyona dönüştürülmesi kritik bir gereklilik olarak öne çıkıyor. Araştırma ekosisteminin güçlendirilmesi, üniversite-sanayi iş birliklerinin artırılması ve bilimsel bilginin ticarileşmesini destekleyen mekanizmaların geliştirilmesi ülkemizin küresel rekabet gücünü artırmak için öncelikli adımlardan biri olmalıdır.

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

- Birleşmiş Milletlerin nitelikli eğitim için işaret ettiği gibi eğitimin bütçedeki payının %15’ler seviyesine çıkarılması.
- Eğitime ayrılan kaynakların öncelikle;
 - bölgelere, sosyo-ekonomik özelliklere ve cinsiyetlere dayalı farklılıkları gidermek,
 - eğitimin tüm kademelerinde kaliteyi yükseltmek,
 - öğretmenlerin gelişimini ve güçlenmesini desteklemek için harcanması.
- Eğitim müfredatının özgür, yaratıcı, eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirecek biçimde düzenlenmesi; bilimi esas alan, çocukların ve gençlerin potansiyellerini özgürce gerçekleştirmesini, dünya çapında üst düzey bilgi, beceri, yetkinliklere sahip olmasını sağlayan bir eğitim sunulması.

- Okul öncesi eğitimin, 3-5 yaş aralığındaki tüm çocukları kapsayacak şekilde ücretsiz ve zorunlu eğitim kapsamına alınması. Gerek kamunun doğrudan yatırımları gerekse özel sektöre yönelik teşvikler ve işbirliklerinin hayata geçirilmesi.
- Mesleki eğitim başta olmak üzere örgün ve yaygın eğitim ile insan kaynağına iş gücü piyasasının talep ettiği ve geleceğin mesleklerinde öne çıkan becerilerin kazandırılması; okul-işletme işbirliklerinin güçlendirilmesi.
- Üniversitelerin bilimsel araştırma kapasitesinin güçlendirilmesi ve inovasyonu desteklemesinin önceliklendirilmesi.
- Yükseköğretime ve araştırmaya ayrılan finansal kaynaklar, araştırmacı sayısı, araştırmaların niteliği ve sayısı, atıf sayısı, uluslararası işbirlikleri, uluslararası itibar, akademik program çeşitliliği gibi kriterlerde üniversitelerimizin rekabet etmeyi hedeflediği ülke üniversitelerinin seviyesine çıkarılması.
- Yükseköğretim yönetim yapısında üniversite özerkliğinin sağlanması ve hesap verebilirlik mekanizmalarının geliştirilmesi.
- Ar-Ge ve inovasyonda sanayi-akademi işbirliklerinin verimli ve yaygın hale getirilmesi. Mevcut iş gücünün ikiz dönüşümü sağlayacak yetkinliğe yükseltilmesi için sanayi-akademi etkileşimi programlarının güçlendirilmesi.
- Ne eğitimde ne istihdamda olan gençleri, özellikle de çoğunluğunu oluşturan genç kadınları, eğitime ve iş gücüne kazandıracak stratejiler izlenmesi.

İlk, orta ve yükseköğretimde öğrenci başına toplam harcama, ABD\$

Kaynak: https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2024-country-notes_fab77ef0-en/turkiye_5718b270-en.html

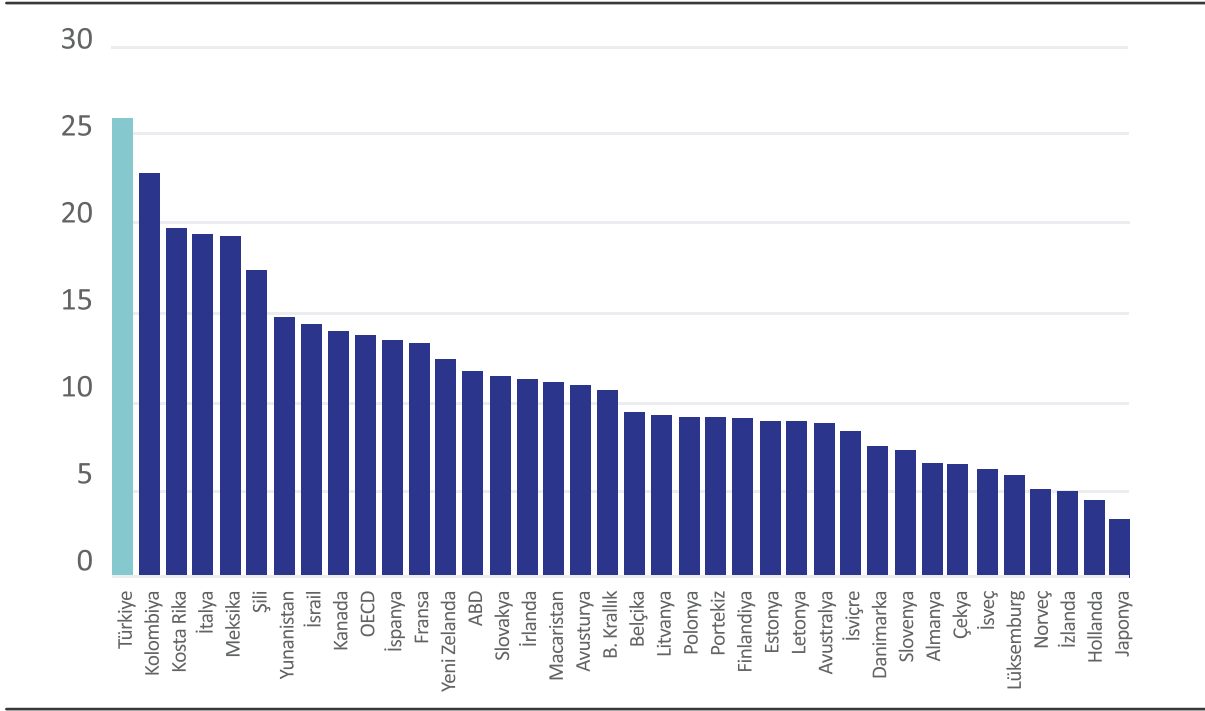
Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bütçesinin merkezi bütçeden aldığı pay

2015'te
%13

2024'te
%9,83

2025
bütçesinde ise
%9,86

Eğitimde ve istihdamda bulunmayan genç oranı, %

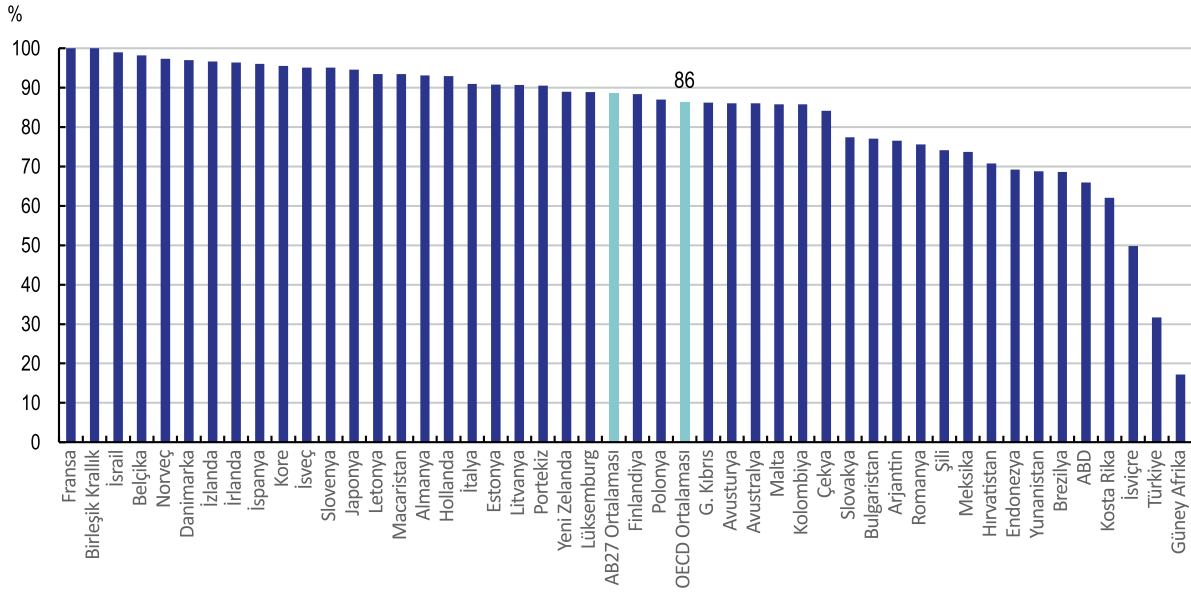

Kaynak: OECD

3 milyonun üzerinde gencimiz, diğer bir deyişle her üç gencimizden biri ne eğitimde ne de istihdamda. 15-24 yaş grubunda her 3 kadından biri (%34,9) ve her 5 erkekten biri (%18,3) eğitimde ya da istihdamda değil.

(TÜİK, Kasım 2024).

3-5 Yaş Grubundaki Çocukların Okul Öncesi, Bakım Hizmetleri ve İlkokul Seviyesi Okullaşma Oranı, %

Kaynak: Bulgaristan, Hırvatistan, G. Kıbrıs, Malta ve Romanya için Eurostat Eğitim İstatistikleri; Diğer ülkeler için, OECD Education at a Glance 2023: OECD Indicators

0-5 yaş dönemindeki dezavantajlı çocuklara kesintisiz yapılan her 1 birimlik yatırım, ilerleyen yıllarda 7 kat ekonomik ve sosyal getiri olarak geri dönüyor.

Bölüm 8:

Kadınların Eşit Katılımı

Kadın Varsa, Eşitlik de Sağlanır, Ekonomi de Yükselir

Sorun

Kadınlar eğitim, istihdam ve karar alma mekanizmalarında eşit temsil edilmiyor. İş gücüne katılım oranları erkeklerin yarısı kadar. Yönetim ve siyaset alanlarında temsil oranları düşük. Bakım sorumlulukları adaletsiz şekilde dağılıyor.

Çözüm

İş ve özel yaşam uyumundan karar alıcı pozisyonlarda eşit temsile, girişimcilikten geleceğin mesleklerine hazırlığa kadar geniş bir alanda kadınların eşitliğini sağlayan bütüncül ve kararlı politikalar gereklidir.

Yol Haritası ve Öneriler

- İş gücüne katılımı destekleyen kreş ve bakım hizmetleri yaygınlaştırılmalı,
- Özel sektörde yönetim kurulu ve karar alıcı pozisyonlarda kadın temsil oranı artırılmalı,
- Kamuda ve siyasette kadın-erkek temsili dengeleyecek düzenlemeler hayata geçirilmeli,
- Kadınların teknoloji ve dijital ekonomi alanlarında eğitimi ve girişimciliği teşvik edilmeli,
- Eşit işe eşit ücret ve adil kariyer fırsatları sağlanmalı,
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları yürütülmeli.

Tek Kanatla Geleceğe Uçulmaz!

Kadınların hayatın her alanına eşit katılımı, eşit haklar ve fırsatlar doğrultusunda ilerlemesi, sürdürülebilir kalkınmanın temel taşlarından biridir. Ancak bu yalnızca bireysel bir hak meselesi değil, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal refahı doğrudan etkileyen bir gerekliliktir.

- Kız çocuklarının eğitime kesintisiz erişimi sağlanmalı.
- Kadınların iş gücüne eşit katılımı ve nitelikli işlerde yer alması teşvik edilmeli.
- Bakım sorumlulukları eşit paylaşılmalı, kreş ve destek mekanizmaları yaygınlaştırılmalı.
- Siyasette ve çalışma hayatında kadınların karar alıcı pozisyonlarda temsili artırılmalı.
- Kadına yönelik şiddetle mücadelede sıfır tolerans ilkesi uygulanmalı.

Bu alanlardaki eşzamanlı iyileştirme ve yapısal dönüşüm, yalnızca kadınların değil, tüm toplumun ilerlemesini sağlayacaktır. **Zihniyet dönüşümünü başararak kapsayıcı ve eşitlikçi bir geleceğe adım atmalyız.**

Ekonomide Kadın Akı ve Emeği Olmadan, Gelecek Eksik Kalır

Kadınların iş gücüne katılımı toplumsal eşitlik açısından olduğu kadar ülkelerin ekonomik performansı açısından da büyük önem taşır. Oysa ülkemizde kadınların ekonomiye katılımı ve istihdam oranları erkeklerin yarısı kadar. “Tek kanatla uçamayız” sözünü hatırlamanın tam zamanı.

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

- Kadınların ekonomiye eşit katılımının sağlanması için kararlı ve bütüncül politikalar izlenmesi,
- Kadınların iş gücü piyasasına katılımı ve istihdamda sürekliliği için, iş ve özel yaşam uyumunu destekleyecek kreş hizmetlerinin yurt çapında en yaygın şekilde sunulması; bu amaçla kamu, belediyeler ve özel sektör işbirliklerinin etkili şekilde hayata geçirilmesi.

Dünya Ekonomik Forumu Cinsiyet Uçurumu 2024 Raporu, Avrupa Sıralaması

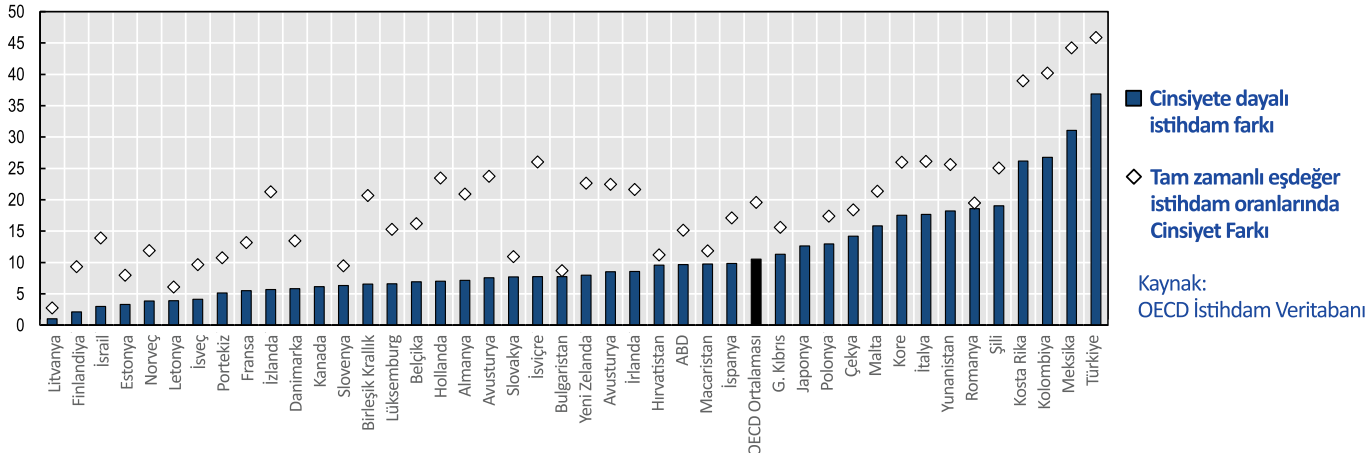
- Özel sektörde, siyasette ve kamuda karar ve yönetim organlarında kadın-erkek temsilini dengeleyecek düzenlemelerin hayata geçirilmesi.
- Kadınların geleceğin mesleklerine hazırlanacakları eğitim imkanlarına eşit erişiminin sağlanması.
- Kadın girişimciliğinin özellikle teknoloji tabanlı ve dijital alanlarda teşvik edilmesi, finansman kaynaklarına erişiminin kolaylaştırılması, danışmanlık, eğitim ve mentorlukla yönetim becerilerinin desteklenmesi.

Dünya Ekonomik Forumu'nun her sene yayınladığı Küresel Cinsiyet Uçurumu 2024 Raporu'nda Türkiye 146 ülke arasında 127. sırada ve Avrupa Bölgesinde 40 ülke arasında son sıradadır. Türkiye, en kötü performansı "Ekonomik Katılım ve Fırsatlar" başlığında gösteriyor.

Ülke	Sıra		Puan
	Bölgesel	Global	
İzlanda	1	1	0.935
Finlandiya	2	2	0.875
Norveç	3	3	0.875
İsveç	4	5	0.816
Almanya	5	7	0.810
İrlanda	6	9	0.802
İspanya	7	10	0.797
Litvanya	8	11	0.793
Belçika	9	12	0.793
Moldova	10	13	0.791
Birleşik Krallık	11	14	0.789
Danimarka	12	15	0.789
Portekiz	13	17	0.787
İsviçre	14	20	0.785
Fransa	15	22	0.781
Arnavutluk	16	23	0.780
Sırbistan	17	26	0.779
Hollanda	18	28	0.775
Estonya	19	29	0.774
Letonya	20	30	0.773
Slovenya	21	34	0.766
Lüksemburg	22	46	0.744
Avusturya	23	49	0.743
Polonya	24	51	0.740
Belarus	25	55	0.733
Slovakya	26	56	0.731
Kuzey Makedonya Cumhuriyeti	27	58	0.727
Bulgaristan	28	60	0.723
Hırvatistan	29	61	0.723
Malta	30	62	0.723
Ukrayna	31	63	0.722
Karadağ	32	67	0.718
Romanya	33	68	0.717
Yunanistan	34	73	0.714
Bosna Hersek	35	78	0.710
G. Kıbrıs	36	84	0.705
İtalya	37	87	0.703
Macaristan	38	101	0.686
Çekya	39	104	0.684
Türkiye	40	127	0.645

İstihdam oranları ve tam zamanlı eşdeğer istihdam oranlarında cinsiyete dayalı farklılıklar, 2021

Cinsiyete dayalı istihdam farkı (Yüzdeler Puanlar)

Bölüm 9: Sanayi Dönüşümü

Endüstriyel Dönüşüm ile Yarının Gücü Bugünden

Sorun

Türkiye sanayisi küresel rekabette geri kalma riskiyle karşı karşıya. Makroekonomik dinamikler yanında iç ve dış talepteki durgunlaşma sanayi üretiminde bir baskı yaratıyor. Teknolojik dönüşüm eksikliği, verimlilik düşüklüğü ve katma değerli üretime geçişteki yavaş ilerleme sanayinin gücünü zayıflatıyor.

Çözüm

Sanayide yüksek teknoloji kullanımını artırarak verimliliği yükseltmek, katma değerli üretime odaklanmak ve dijitalleşmeyle küresel değer zincirlerine daha güçlü entegrasyon sağlamak; sanayi sektörünün dirençliliğini destekleyecek mekanizmaları güçlendirmek gerekiyor.

Yol Haritası ve Öneriler

- Yüksek teknolojiye dayalı üretim ekosistemi oluşturulmalı,
- Katma değerli ve yenilikçi üretime teşvikler sağlanmalı,
- AB sanayi stratejisiyle uyumlu bir yol haritası benimsenmeli,
- Odaklı programlarla sanayinin dirençliliği ve ihracatta rekabetçiliği desteklenmeli,
- KOBİ'lerin teknolojiye erişimi ve finansman destekleri artırılmalı,
- Yerli teknoloji girişimleri desteklenerek küresel zincirlere entegre edilmeli,
- Tarım ve gıda sanayiinde verimlilik ve sürdürülebilirlik artırılmalı,
- Sürdürülebilirlik uygulamaları ile tedarik zincirlerinde güçlü bir konum elde edilmeli.

Teknolojiye Yatırım Yapan Kazanır!

Küresel tedarik zincirlerindeki kırılmalar ve jeopolitik gerilimler, sanayi sektörünün stratejik önemini daha da artırıyor. Üretim ve tüketim alışkanlıklarının ekosistem üzerindeki baskısı, iklim krizi, teknolojik ilerlemeler ve değişen tüketici tercihleri, sanayi iş modellerinde köklü bir dönüşüm ihtiyacını ortaya koyuyor.

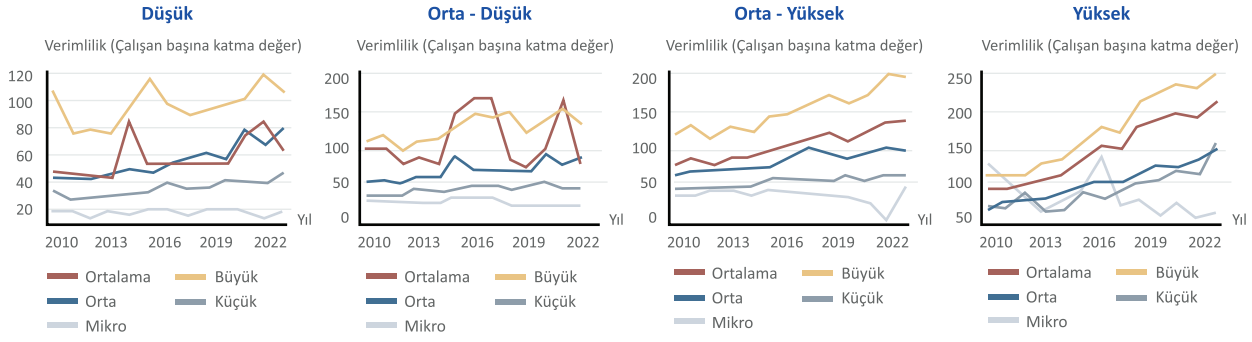
Türkiye, katma değerli üretim, verimlilik ve dijital-yeşil dönüşüm kapasitesini artırarak küresel sanayi ekosisteminin merkezi haline gelebilir. Bunun için yüksek teknoloji, inovasyon ve sürdürülebilir üretimi odağına alan bütüncül ve hedef odaklı oluşturulan bir sanayi politikası kamu ve özel sektör iş birliğiyle hayata geçirilmelidir.

Sanayi Dönüşmezse, Rekabet Gücü Kaybolur!

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

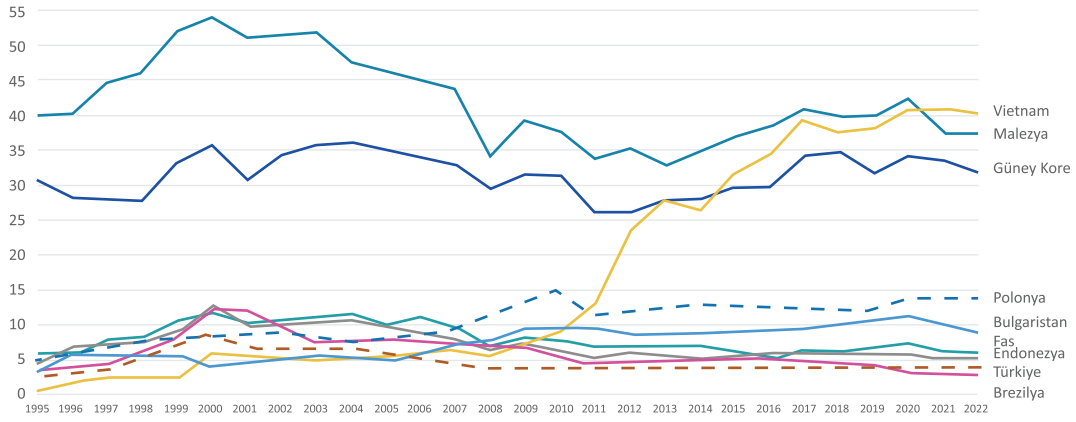
- Yüksek teknoloji ve katma değerli üretim ekosistemini geliştirecek, yeşil ve dijital teknolojilerin ülkemizde üretimini destekleyecek, odaklı Ar-Ge ve yenilikçilik programlarının güçlendirilmesi.
- Sanayinin teknolojik rekabetçiliğinin ve ihracatın sofistikasyonunun önceliklendirilmesi. Bu amaçla teşvik ve desteklerin; ürün ve değer zincirine odaklı, verimliliği artırmaya yönelik, katma değerli ve yüksek teknoloji üreten yenilikçi iş modellerine ivmelendirecek şekilde uygulanması.
- AB'nin geliştirmekte olduğu yeni sanayi stratejisinin tedarik zincirlerine olası etkilerini de göz önünde bulundurarak, Türkiye için fırsat ve risk alanlarının çalışılması; bu kapsamda sanayi, rekabet, ticaret politikaları ve dış politika hedeflerinin birbirini destekleyeceği bütüncül bir yaklaşımın hayata geçirilmesi.
- Odaklı programlarla sanayinin dirençliliği ve ihracatta rekabetçiliğinin desteklenmesi.
- KOBİ'lerin ikiz dönüşümünün ve teknoloji ve inovasyona erişiminin, odaklı bir finansman modeliyle desteklenmesi.
- Yüksek teknoloji ürünlerin değer zincirlerindeki yerini güçlendirmek için başarılı uluslararası teknoloji girişimlerinin ve yenilikçi teknolojilerin ülkemiz teknoloji ekosistemine, doğru bir modelle dahil edilmesine yönelik politikalar oluşturulması.
- Değer zincirlerinde dışa bağımlılığımızı azaltacak ürün ve teknoloji alanlarının çalışılması ve odaklı programlarla bu alanların gelişmesine yönelik desteklerin tasarlanması.
- Tarımsal üretim ve gıda sanayiinde katma değer ve refah yaratma konusunda potansiyelimizin gerisinde olduğumuz dikkate alınarak, değer zincirindeki tüm aktörlere refah sağlayacak, stratejik ve öncelikli bir sektör olarak konumlandırılmış bir tarım ve gıda sektörü yaratma hedefi güdülmesi.
- Küresel tedarik zincirinin güçlü bir aktörü olmak için dijital teknolojilerin desteklediği sürdürülebilirlik göstergelerinin izlenebilirliğini artıracak uygulamaların yaygınlaştırılması; şirketlerin operasyonlarında sürdürülebilirliği ve dayanıklılığı artırmada başvurabilecekleri yol haritalarının hazırlanması.

Türkiye sanayisinde teknoloji sınıflaması ve firma ölçeğine göre verimlilik eğilimleri, 2010 - 2022

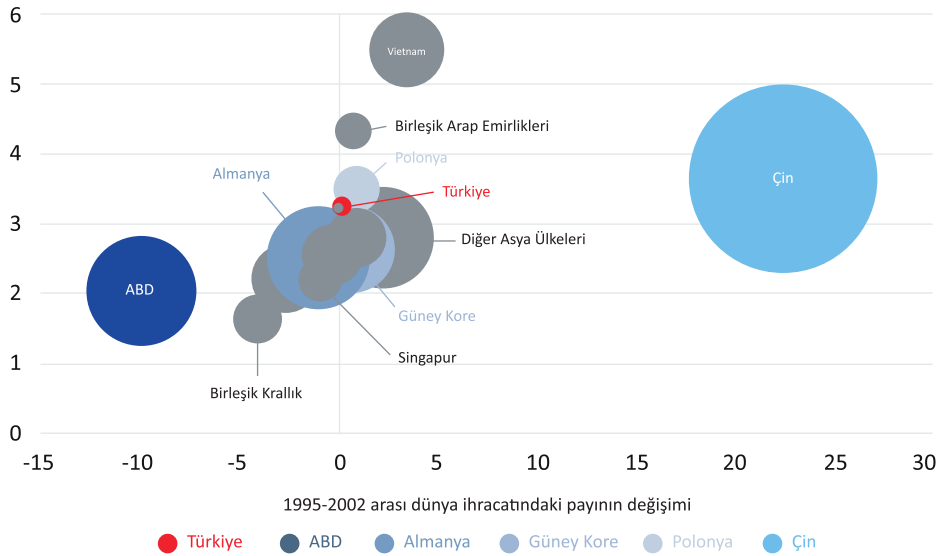
Kaynak: GBS, TEPAV hesaplamaları

Yüksek teknolojlili ihracatın toplam ihracat içerisindeki payı, (1995 - 2022, %)

Kaynak: Harvard Üniversitesi Büyüme Laboratuvarı, TEPAV Hesaplamaları, TEPAV Görselleştirmeleri
Not: İhracat verisi SITC rev.3 sınıflandırmasına göre hesaplanmıştır. "Diğer" sınıflandırmasında dahil olan ürünler sırasıyla şunlardır: Sınıflandırılmamış ürünler, kaynak temelli imalatlar, birincil ürünler

Yüksek teknolojlili sektörlerde küresel rekabetçiliğin görünümü, 1995 - 2022

Kaynak: CEPII BACI, TEPAV Hesaplamaları

Not: Daire alanları ülkenin ihracatını temsil etmektedir.

Bölüm 10: Dijital Atılım

Gelecek, Dijital Dönüşümle Gelecek

Sorun

Türkiye'nin küresel dijital ekonomiden aldığı pay potansiyelinin gerisinde kalıyor. Altyapı eksiklikleri, dijital beceri açığı ve sınırlı teknoloji yatırımları büyümeyi yavaşlatıyor.

Çözüm

Dijital altyapıyı güçlendirmek, yüksek teknoloji üretimini artırmak ve nitelikli insan kaynağını yetiştirmek, Türkiye'nin dijital ekonomide güçlü bir aktör olmasını sağlayacaktır.

Yol Haritası ve Öneriler

- Dijital ekonomi vizyonu stratejik öncelik olarak belirlenmeli,
- Teknoloji ekosistemi uluslararası dinamikler gözetilerek inşa edilmeli,
- Bölgesel teknoloji merkezleri yaygınlaştırılmalı,
- Yeni nesil iletişim altyapısına yatırım yapılmalı,
- Yapay zeka ve dijital teknolojilere yönelik teşvikler artırılmalı,
- Eğitim programlarıyla dijital beceriler geliştirilerek iş gücünün dönüşümü sağlanmalı,
- Siber güvenlik politikaları güçlendirilerek dijital ekonomiye güven artırılmalı.

Teknoloji Yatırımı Olmadan Gelecek Yok!

İleri teknolojiler ve yapay zeka, operasyonel verimlilikten karar alma süreçlerine kadar birçok sektörde hızlı ve köklü bir dönüşüm sağlıyor. Dijital devrim, ekonomik büyümenin itici gücü olurken rekabetin temel kurallarını da yeniden belirliyor.

Türkiye'nin küresel dijital ekonomide güçlü bir konuma ulaşması için inovasyon ve ileri teknoloji kapasitesini artırması, dijital çağın gerektirdiği nitelikli insan kaynağını yetiştirmesi, dijital altyapıyı güçlendirmesi, veri korumayı ve siber güvenliği sağlaması büyük önem taşıyor.

Ayrıca, yüksek çarpan etkisine sahip dijital platformlara dayalı iş modellerine odaklanmak, ülkemizin rekabet gücünü artırarak dijital ekonomide etkin bir oyuncu olmasını sağlayacaktır.

Dijital Dönüşüm: Türkiye'nin Kalkınma Motoru

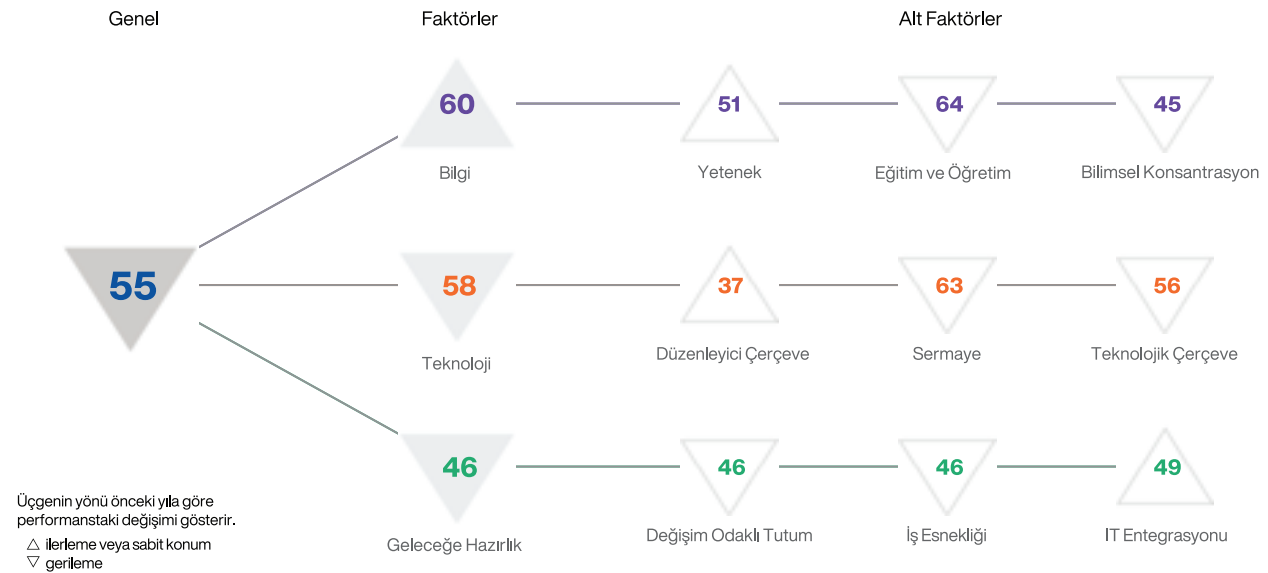
Bu kapsamda Türkiye'nin küresel dijital ekonomide güçlü bir konum elde etmesi için şu unsurlar öncelik taşıyor:

- Dijital ekonomi vizyonunun çarpan etkisi yüksek alanlar ve potansiyel odağında net bir şekilde tanımlanması; üst düzey sahiplenmeyle tüm ülkede bütüncül bir yaklaşımla hayata geçirilmesi.
- Uluslararasılaşmayı mümkün kılacak dijital teknoloji ekosisteminin tedarik zincirinin tamamını kapsayan bir anlayışla inşa edilmesi. Bunun için;
 - fiziksel ve dijital altyapının güçlendirilmesi;
 - yenilikçi teknolojilerin iş süreçlerine uçtan uca entegrasyonunun artırılması;
 - küresel iş birlikleri ve uluslararası standartlara uyum mekanizmalarının oluşturulması.
- Türkiye'nin her bölgesi ile bütüncül bir teknoloji üretim merkezi haline gelmesi. Bunun için;
 - şirketler, teknoloji tedarikçileri, girişimciler, akademi gibi ekosistem paydaşlarının güç birliği yaptığı yüksek teknoloji temelli kümelenmelerin oluşturulması,
 - yeni stratejik teknoloji alanlarında çalışan araştırma enstitülerinin sayısının artırılması.

- Genişbant yatırımları ve yeni nesil iletişim teknolojisi çalışmalarının hızlandırılarak dijital altyapının güçlendirilmesi.
- Yapay zekâ, bulut bilişim, nesnelerin interneti, blok zincir, robotik gibi dijital ekonomi gelişimini tetikleyecek teknolojilere yönelik etkili teşvik ve fonlama mekanizmalarının geliştirilmesi.
- Eğitim politikaları ve iş gücü programlarıyla gençlerin ve mevcut iş gücünün dijital becerilerinin geliştirilmesi. Bu kapsamda;
 - insan kaynağımızın yetkinlikleri ile iş gücü piyasasında gereken dijital yetkinlikler arasındaki beceri uyumsuzluklarının giderilmesi ve yaratıcı ve inovatif düşünce teşvik edilerek yeniden beceri kazanma (reskilling) ve beceri geliştirme (upskilling) programları kapsamlı şekilde uygulanarak hem otomasyon ve yapay zekanın neden olabileceği istihdam kayıplarının engellenmesi hem de dijital tabanlı işler için gereken istihdamın yaratılabilmesi.
- Yapay zeka ve üretken yapay zekanın ekonomide dönüştürücü potansiyelinin yüksek olduğu stratejik alanların kamu-özel sektör-akademi iş birliğiyle ortaya konması, bu alanda ülkemizin küresel rekabette ayrıştırıcı konumlanması için yapay zeka ile ilgili kapasite, düzenleyici çerçeve ve eğitim altyapısının odaklı bir plan ile desteklenmesi.
- Bireylerin ve kurumların verilerini, sistemlerini ve operasyonlarını koruyan siber güvenliğe ilişkin ilke ve prosedürlerin hayata geçirilmesi.

Türkiye'nin Dijital Dönüşüm Performans Görünümü

Genel Performans (67 Ülke)

Kaynak: IMD World Digital Competitiveness Ranking 2024

Bölüm 11: Yeşil Dönüşüm

Karbonsuz Gelecek, Rekabetçi Ticaret

Sorun

İklim krizi ve çevresel sorunlar giderek büyüyor. Karbonsuzlaşma sürecinde geç kalınması, ticarete rekabetçiliği ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkiliyor.

Çözüm

Yeşil dönüşümü hızlandırarak çevresel sürdürülebilirliği sağlamak ve tüm sektörlerde düşük karbonlu üretim modellerini benimsemek gerekiyor.

Yol Haritası ve Öneriler

- Net sıfır emisyon hedefi için uzun vadeli stratejiler uygulanmalı,
- Emisyon ticaret sistemi hayata geçirilmeli,
- Vergi ve teşvik politikaları yeşil dönüşümü ivmelendirecek şekilde düzenlenmeli,
- Enerji ve su verimliliği artırılmalı; döngüsel ekonomi desteklenmeli,
- Yenilenebilir enerji projeleri hızlandırılmalı, yatırım süreçleri kolaylaştırılmalı,
- Temiz enerji teknolojileri ve inovasyon odaklı programlarla sanayide dönüşüm sağlanmalı

Yeşil Ekonomi: Maliyet Değil, Rekabet Avantajı!

Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi, ülkelerin küresel rekabet gücünü belirleyen en önemli unsurlar arasında yer alıyor. Ekosistemin korunmasına ve iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik tedbirler, artık yalnızca çevresel bir zorunluluk değil, aynı zamanda küresel ticaretin temel kurallarını şekillendiren faktörler haline geliyor.

Yeşil dönüşüm vizyonu, yalnızca sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmayı değil, aynı zamanda verimliliği artırarak maliyet avantajı sağlamayı da mümkün kılıyor. Çevresel ve iklim bağlantılı uluslararası düzenlemeler, rekabet koşullarını yeniden şekillendirirken, Türkiye'nin küresel tedarik zincirlerindeki yerini güçlendirmesi ve bu yeni fırsatlardan en iyi şekilde yararlanması büyük önem taşıyor.

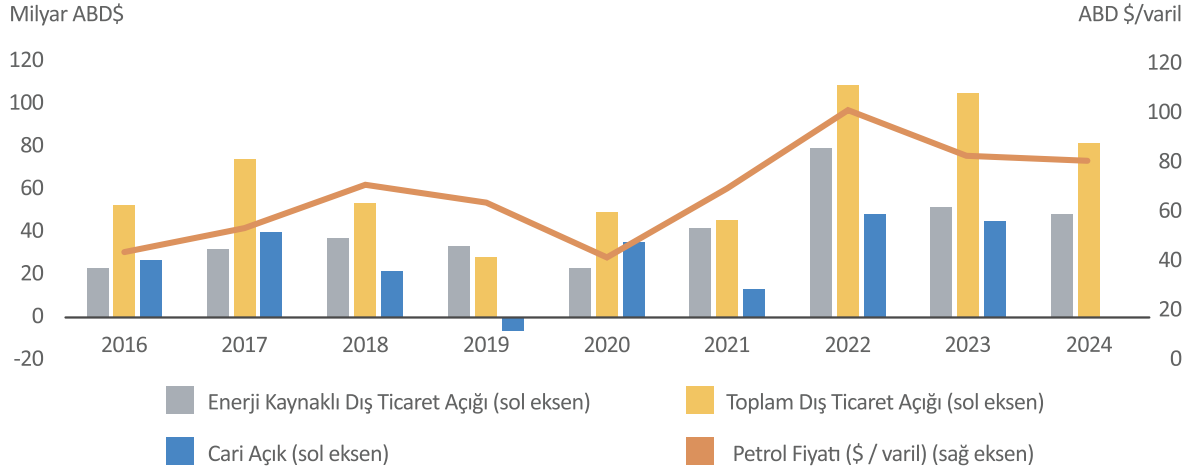
Sürdürülebilir Geleceği Bugünden İnşa Etmek

Bu kapsamda aşağıdaki adımlar öncelik taşıyor:

- Ülkemizin 2053 net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda hazırlanan "Uzun Dönemli İklim Değişikliği Stratejisi"nin kararlılıkla hayata geçirilmesi, düzenli izlenmesi ve konulan hedeflerin süreç içerisinde güçlendirilmesi.
- Karbonun fiyatlandırılması amacıyla Ulusal Emisyon Ticaret Sistemi'nin, Avrupa Birliği düzenlemeleri ile yapısal uyumlu şekilde uygulamaya geçirilmesi.
- Ar-Ge destekleri dahil olmak üzere tüm vergi, teşvik ve finansman politikalarının iklim değişikliğiyle mücadelenin ve yeşil dönüşümün önünü açacak şekilde yapılandırılması.
- Enerji ve su verimliliğinin bir seferberlik anlayışı ile ele alınması, hem iş modellerinde hem de tüketici davranışlarında mutlak dönüşümü sağlayacak tedbirlerin uygulanması.
- Kaynak verimliliği açısından da kritik olan döngüsellik prensiplerinin iş modellerine entegrasyonunu hızlandıracak düzenlemelerin tamamlanması.
- Sürdürülebilir ürün ve üretim yöntemlerinin yaygınlaştırılması.
- Yeşil dönüşüm için gereken finansman ihtiyacının karşılanması. Bu amaçla;
 - destekleyici ulusal ve uluslararası fonlar ile sürdürülebilir finansman mekanizmalarının çeşitliliğinin artırılması,
 - ulusal taksonomi gibi bu sürecin etkinliğini destekleyecek düzenlemelerin tamamlanması,
 - Emisyon Ticaret Sistemi ve diğer piyasa mekanizmalarından elde edilen gelirlerin ana ve yardımcı sanayinin yeşil dönüşümünü destekleyecek şekilde kullanılması; bu amaçla bütüncül ve etkin bir sistem oluşturulması.

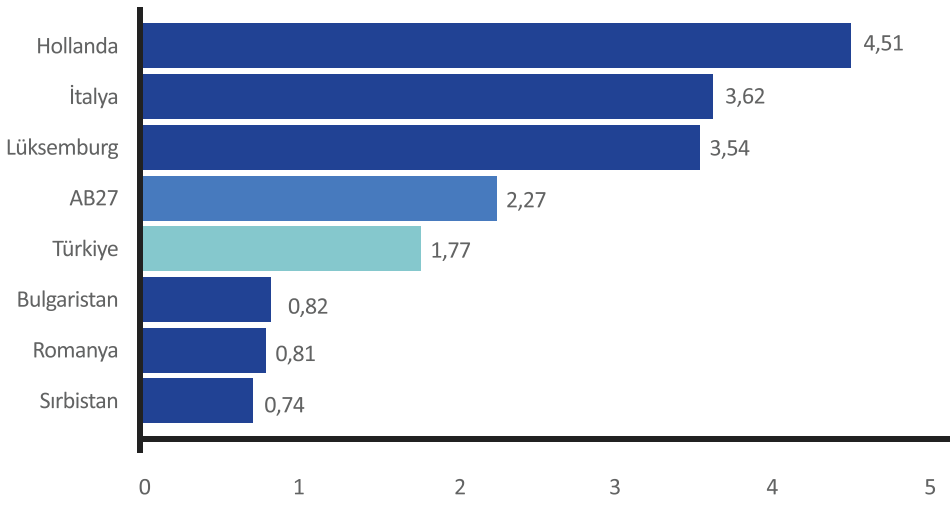
- 2053 net sıfır emisyon hedefimiz doğrultusunda, arz tarafında güvenli ve maliyet etkin enerji dönüşümü için enerji, sanayi ve ticaret politikalarının birbiri ile uyumlu ve tamamlayıcı şekilde oluşturulması.
- Yenilenebilir enerji potansiyelimizin 2053 net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda güçlü bir şekilde devreye alınması; bu amaçla kapasite tahsis mekanizmalarının etkinleştirilmesi, izin süreçlerinin yalınlaştırılması.
- Hem sanayinin karbonsuzlaşmasına hizmet edecek hem de küresel rekabette ayırıcı avantaj (*differential advantage*) sağlayabileceğimiz temiz enerji teknolojilerinin odaklı programlarla desteklenmesi.

2016-2024 Yılları Arasında Enerji Kaynaklı ve Toplam Dış Ticaret Açığı, Cari Açık ve Petrol Fiyatının Gelişimi*

*2024 yılı cari açık verisi henüz açıklanmamıştır.
Kaynak: SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi

Kaynak Üretkenliği (kg başına alım gücü standardı)

Kaynak: World Bank, Türkiye's Circular Economy Transition in the EU's Global Value Chain Ecosystem, January, 2025